

Zvezde v Novi Štifti, Gornji Grad, vislice na Homu, kraški izvir Kropa, Spodnje Kraše, Pusto Polje, Veniše, Nazarje – grad Vrbovec, Nazarje – frančiškanski samostan in samostan sester klaris.

Četrti opis z naslovom »Osrednji del Mirnske doline z okolico« avtorja Tadeja Grabnarja podrobno predstavi porečje Mirne in okolico v severnem delu Dolenjske. Avtor Mirnsko dolino z vidika njene prehodnosti v kamninskem, reliefnem in podnebnem smislu opiše kot »Slovenijo v malem«. Prav tako predstavi celotno podobo doline glede na njene kulturne in naravnogeografske značilnosti. Podrobneje je opisanih sedem postaj: Trebnje – Dobrote Dolenjske, Rodine pri Trebnjem – kmetija Uhan, naselje in grad Mirna, Nebesa nad Šentrupertom, Mokronog, Žalostna gora in Pavčkov dom v Šentjuriju na Dolenjskem.

Peti opis z naslovom »Po sledih kočevskih Nemcev« avtorja Mihaela Petroviča ml. nas popelje na območje nekdanjega nemškega jezikovnega otoka na jugovzhodu Slovenije. Poudarek je na prikazu temeljnih geografskih značilnosti Kočevskega in bogati zgodovini kraja. Podrobneje je opisanih deset postaj: Kočevsko ali Rudniško jezero, Kočevje (*Gottschee*) s cerkvijo svetega Jerneja, Šeškov dom – Pokrajinski muzej Kočevje, Nemška Loka (*Unterdeutschau, Age*), Hrib (*Büchel, Piechl*), Koprivnik (*Nesseltal, Neotol*), Rajhenav (*Reichenau, Reichenag*), Prelesnikova koliševka (*Fichtengrube, Feichtgrube*), Trnovec (*Tiefenreuther, Trintabitz*) in Klinja vas (*Klindorf, Klindorf*).

Šesti opis z naslovom »Trst in njegovo podzemlje« avtorja Franca Malečkarja je dopolnilo prejšnjih, s Trstom povezanih prispevkov v vodniku *Slovenija IX*. Besedilo ponuja odkrivanje skrivnosti zgodovine mesta, ki je bilo tako pomemben za slovenski narod. Hkrati ob posameznih naslovih njegovo vlogo podkrepijo citati pisateljev in velikih zgodovinskih osebnosti. Podrobneje je opisanih deset postaj: razgledišče grad Socerb, železniška postaja in Trg svobode, Terezijanska četrt s Slovenskim narodnim domom, Oberdankov trg, protiletalsko zaklonišče Kleine Berlin, od Hrenove ulice do Ljudskega vrta, prek Akvadota do Rimskega gledališča, do katedrale svetega Justa in spust do Velikega trga, po nabrežju do Speleovivarija in Rižarna.

Sedmi opis z naslovom »Po poteh romana Maje Haderlap Angel pozabe – v dolini Lepene pri Železni Kapli« avtorjev Jane Ozimek in Primoža Pipana pokrajine ne predstavi, kot smo vajeni iz drugih opisov, le iz geografskega, zgodovinskega in jezikovnega vidika, temveč tudi literarnega, zato je prispevek zanimiv tudi za tiste, ki se zanimajo za književnost in življenje literatov. Vodja ekskurzije je bil Zdravko Haderlap, podrobneje pa je opisanih dvanajst postaj: Železna Kapla, Lepenska šola, Vinklnova domačija, Pečnikova domačija – kraj za vojne sirote, Hojnikova domačija – kraj vojnega zločina in otroštva pisatelja Valentina Polanška, Benetkova domačija – kraj otroštva Florjana Lipuša, Topičnikova domačija – Florjan Lipuš, Srednja polica – temelj druge avstrijske republike, Hudi graben – Albert Veinik versus Albert Einstein, Peternelova domačija – o vrednosti človeka, Peršmanova domačija – kraj spominjanja in muzej ter planina Luže.

Vodnik pred vami ponuja bralni užitek in seznanitev s podrobnimi podatki o nekaterih slovenskih pokrajinah in obmejnih pokrajinah Slovenije. Učitelji geografije, zgodovine in slovenščine lahko iz vodnika črpajo ideje za izvedbo ekskurzij v lastni režiji. V opisih so navedene priporočljive točke za postanke in temeljiteje ogleda.

Marko Senčar Mrdaković

Baltazar Hacquet:

Oryctographia Carniolica ali Fizikalno zemljepisje vojvodine Kranjske, Istre in deloma sosednjih dežel, Prvi del

Cerknica, Ljubljana 2020: Knjižnica Jožeta Udoviča, Založba Maks Viktor, 162 strani, ISBN 978-961-92656-5-9

»Tukaj podajam oris fizikalnega zemljepisa naše dežele, ki pri nas morebiti lahko ustvari korist, tudi če je zunaj dežele ne bo prinesel, morda pa bo nekega dne lahko služil kot gradivo za celoto, ko se bo nekoč kdo hotel lotiti izdelave popolne splošne oriktografije ...« (str. vii). S temi besedami je Baltazar Hacquet

(1739/1740–1815) začel svojo prvo knjigo o Kranjski z naslovov »Oryctographia Carniolica ali Fizikalno zemljepisje vojvodine Kranjske, Istre in deloma sosednjih dežel« (originalni nemški naslov *Oryctographia Carniolica, oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder*), ki je v nemščini izšla leta 1778 v Leipzigu. Dobrih 240 let kasneje (konec leta 2020) je prvi del tega temeljnega domoznanskega dela s konca 18. stoletja dobil tudi slovenski prevod. Delo je namreč izšlo v štirih zvezkih (knjigah) – drugi del leta 1781, tretji del leta 1784 in četrti del leta 1789. Da gre tudi za pomembno geografsko delo, je avtor, kot smo videli, že sam zapisal v prvem stavku knjige, saj ga je opredelil kot »fizikalni zemljepis«, danes bi rekli kot fizično geografijo. Kot naravnogeografsko delo zajema številna naravoslovna področja, med katerimi prevladuje geologija, močno pa so zastopane tudi geomorfologija, krasoslovje, mineralogija, kemija, biologija ter druge montanistične vede (na primer rudarstvo), pa tudi druga področja, kot na primer zgodovina in etnologija. Hacquet sodi med tiste tuje izobrazence, po rodu je bil iz Francije, ki so se v 18. stoletju začeli zanimati za posebnosti naših pokrajin oziroma kot je sam dejal: »... odločil sem se za Kranjsko zaradi naravoslovja in dobro znane-ga rudnika živega srebra ...« (za več glej članek Začetki raziskovanja slovenskih Alp v Geografskem vestniku 88-2 (2016)). Pomembno je poudariti, da delo temelji na Hacquetovih lastnih opazovanjih s številnih popotovanj po Kranjski in tudi napisano je v obliki neke vrste potopisa.

Slovenski prevod s spremno besedo sta založila Knjižnica Jožeta Udovča Cerknica in Založba Maks Viktor pod uredništvom Tomaža Čecha, Marije Hribar in Valentina Scheina. Nemški izvirnik je prevedel Primož Debenjak, spremno besedo pa sta napisala Andrej Kranjc (Slovenska akademija znanosti in umetnosti) in Mihael Brenčič (Naravoslovnotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani).

Delo po videzu spominja na faksimile, saj je istega formata in enako oblikovano kot original, ima tudi ponatisnjene vse vinjete (grafične dodatke), a to ni, saj gre za prevod. Kljub temu se številčenje prevedenih strani popolnoma ujema s stranmi v originalu. Ima pa prevod tudi »dodatek« na skupaj 52 straneh. Poleg spremne besede oziroma dveh, ima tudi indeks zemljepisnih imen, ki nam po eni strani olajša iskanje dotičnih krajev, še večji pomen pa ima z vidika imenoslovja, saj Hacquet ni uporabljal »uradnih« nemških imen, temveč je zemljepisna imena zapisoval, kot jih je slišal oziroma kot so jih uporabljali prebivalci. V dodatku je še slovarček manj znanih izrazov in latinskih prevodov ter seznam virov, ki jih je uporabil, na koncu pa je nevezano dodan še zemljevid, sicer brez naslova, a poimenovan *Krajska deschela*, delo kartografa Franca Ksaverja Barage v približnem merilu med 1 : 330.000 do 460.000.

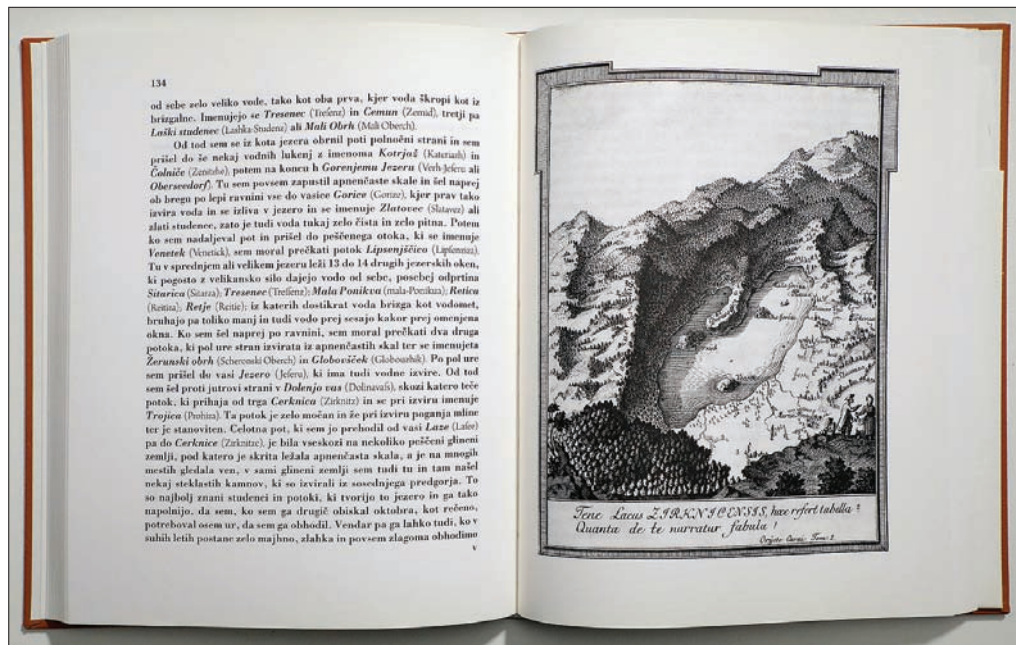
Ker je Slovenija zibelka krasoslovja, izpostavimo, da je precejšen del knjige posvečen krasu, še več, delo lahko brez zadržkov štejemo med prve celovite opise krasa pri nas in enega prvih znanstvenih »poskusov« opisa krasa nasploh, v katerem opisuje tako njegov razvoj kot njegove reliefne in hidrološke posebnosti (med drugim je upodobitev kraške jame že na (notranji) naslovnici (slika 1), izogniti pa se ni mogel niti razlagi Cerkljskega jezera (slika 2)). Z delom tako sodi med začetnike krasoslovja tudi v svetovnem merilu, kar poudari tudi Andrej Kranjc v spremni besedi in ob tem zapiše: »Ne gre le za opise [kraških pojavov, opomba avtorja], ampak skuša, kot je zanj značilno, pojave, to, kar je videl, tudi razložiti« (str. xxix). Med drugim ga imenuje za »očeta korozijske teorije« (str. xxx). Zaradi povedanega lahko zlahka ovržemo Hacquetovo uvodno trditev, da delo »... zunaj dežele ne bo prinesel[o] ...« »koristi«. Žal pa Mihael Brenčič v drugi spremni besedi ugotavlja, da so ga sodobni pregledi razvoja geološke znanosti spregledali.

Pomemben je njegov pogled o »počasnem razvoju« površja, ki predvsem s Huttonom vznikne prav v 18. stoletju in je nasprotje v prejšnjih stoletjih prevladujočemu katastrofizmu oziroma nenadnim spremembam reliefa. V delu se je poleg krasa in s tem apnencu posvečal tudi kamninam drugih kranjskih pokrajin. Tako je na primer opisal fliš, ki ga je poimenoval »peščeni srednji kamen« (str. 78), dobro desetletje pred de Dolomieujem, po katerem se imenuje dolomit, pa je opisal tudi to kamnino (imenuje ga »smrdec« zaradi značilnega vonja bituminoznega dolomita), od apnenca pa ga je ločil na podlagi raztapljanja.

Način pisanja Hacqueta je za sodobnega bralca nekoliko tuj oziroma kot je poudaril Mihael Brenčič: »Hacquetovo besedilo je gosto, pogosto nepregledno in nekoliko kaotično ter nesistematično. Piše, kakor je potoval, in pri tem opisuje, kaj je na poti opazil, kot da bi sledil asociativnemu miselnemu toku. Tako pri opisih skače sem ter tja; nekaj časa opisuje pokrajino, nato razglablja o kemijskih poskusih ...« (str. xxxiv).

Slika 1: Notranja naslovnica knjige, kjer so izpostavljeni kraški pojavi – kraške jame (desno), ter prva znana upodobitev Triglava (levo).

Slika 2: Kot marsikaterega predhodnika in sodobnika je tudi Hacqueta zanimalo Cerčniško jezero.

Slika 3: Hacqueta imamo Slovenci za svojega, a ni le naš, saj je podobno »zgodbo« v štirih delih z naslovom »Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren ... durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen« (1790–1796) napisal tudi o severnih Karpatih. Posnetek je nastal v informacijskem središču Narodnega parka Tatry v Zakopanah (Poljska).

Zaradi načina podajanja vsebine v obliki potopisa, opiše Brenčič Hacqueta kot »tipičnega potujočega geologa« (str. xxxvi) oziroma ga ima za predstavnika te v 18. stoletju temeljne geološke metodologije, v okviru katere so bila potovanje namenjena sistematičnemu zbiranju podatkov.

Poseben izziv pri prevajanju starejših strokovnih del je terminologija, ki je »... povsem drugačna, uporablja pa [Hacquet, opomba avtorja] tudi enake izraze, kot jih uporabljamo danes, vendar v popolnoma drugačnem pomenu« (str. xxxv). Brenčič izpostavi še, da nekaterim izrazom danes enostavno ni več mogoče najti ustreznikov, nekatere izraze pa naj bi Hacquet celo oblikoval kar sam.

S prevodom tega dela se nadaljuje prevajanje danes temeljnih domoznanskih, za takratne čase pa tudi znanstvenih del o Kranjski. Med letoma 2009 in 2013 je bil namreč izdan celoten slovenski prevod »Slave vojvodine Kranjske« (1689) Janeza Vajkarda Valvazorja. Ekipa, ki se je lotila prevoda pričujočega dela, pa je že pred tem izdala prevoda dveh pomembnih znanstvenih del o notranjskem krasu oziroma delovanju Cerkljanskega jezera prav tako iz druge polovice 18. stoletja – leta 2015 prevod dela Antona Steinberga »Temeljito poročilo o na Notranjskem ležečem Cerkljanskem jezeru ...« (Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Crain gelegenen Czirknitzer-See ...; 1758) in leta 2017 prevod dela Tobiasa Gruberja »Pisma hidrografske in fizikalne vsebine iz Kranjske ...« (Grubers Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain ...; 1781). V pripravi imajo tudi prevod dela Josefa Antona Nagla »Opis ... redkosti narave, ki se nahajajo v vojvodini Kranjski« (Beschreibung ... in Crain befindlichen Seltenheiten der Natur), v letošnjem letu pa so že izdali prevod Hacquetovega dela »Kranjske alpske rastline« (originalni latinski naslov *Plantae alpinae Carniolicae*; 1782).

Proti koncu predgovora Hacquet zapiše: »Sicer pa si želim, da bi to skromno delo nekaj prispevalo k poznavanju naše dežele« (str. xv). Glede na to, da njegove knjige štejemo k našim temeljnim domoznanskim delom, mu je to nedvomno uspelo, zato z veseljem pričakujemo prevod naslednjega zvezka Oriktografije.

Matijsa Zorn